

Ulykkers historie

Michael 2012;9:304–7.

Steensberg J.

Ulykkelig hændelse

København: Poul Kristensens Forlag, 2011.

157 s. (www.poulkristensensforlag.dk)

Denne boken kom ut i Danmark i 2011. Undertittelen er: «Personskadeulykkernes kulturhistorie fra de ældste tider til 1800-årene». Forfatteren, Jens Steensberg, var fylkeslege i Danmark i en årrekke, og ble i sitt arbeid opptatt av hvordan man kan forebygge ulykker. Han har publisert tallrike innlegg i dagspressen i Danmark om forekomst og forebygging av ulykker, særlig på trafikkområdet. Senest i 2007 skrev han en avhandling om trafikk og alkoholpolitikken i Danmark og i de øvrige nordiske landene i det 20 hundreåret.

Forfatteren kaster blikket langt tilbake i tiden for å belyse forekomsten av personskadeulykker og hvordan man tidligere søkte å unngå dem. Han har lagt hovedvekten på kildemateriale fra Danmark, og til dels fra de andre nordiske landene. Men for de eldste tider og middelalderen har det vært nødvendig å finne andre kilder, som England i middelalderen og Egypt, Mellomøsten, India, Kina, Hellas og Romerriket i tidligere tider.

Boken er kronologisk bygget opp, med fire hovedkapitler: De eldste tider, Middelalderen, Fra reformasjon til opplysningstid og Industrialismens tid. På slutten av hvert av disse kapitlene er det et omfattende referanseavsnitt, og tilslutt i boken er det et saksregister til ca 50 ulykkestyper, risiko- og kulturfaktorer.

Forfatteren er åpenbart sterkt historisk interessert og har besøkt en rekke biblioteker og institutter i Danmark innen feltet, i forordet er listet opp 15- 20 slike, og det må vel ansees som et utvalg. Forfatteren har altså gjort et stort arbeid med å finne frem til så mange kilder som overhodet mulig. Denne leseren ville imidlertid ha satt pris på å fått en litteraturoversikt på slutten av boken. Som det nå er, drukner kildene i de mange referansenotene etter hvert kapittel. En samlet litteraturoversikt, og kanskje også en understrekning over hvilke som var de viktigste, hadde gitt boken en enda større bruksverdi.

Det tidlige mennesket var omgitt av farer fra naturen, dyr og menneske. Så lenge man ikke hadde noen forståelse av sammenhengen mellom og årsakene til naturfenomener som jordskjelv, vulkanutbrudd, orkaner, flodbølger etc., er det rimelig klart at mennesket søkte til overnaturlige forklaringer og gjennomførte ritualer for å holde seg inne med gudene og maktene for å unngå at de slo deg vrange. Noen av disse ritualene holder vi ennå på med. Denne leser har erfaring med at det fremdeles ofres til gudene, som når et skip døpes. Da er det en kvinne (prestinne) som sender en sjampanjeflaske (offeret) inn i skipets baug slik at den knuser og den gyldne væske flommer nedover skutesiden. Og hun sier: «Må hell og lykke følge deg» (bønnen). Dersom gudene (særlig Neptun) er fornøyd med dette offeret, vil de (han) sørge for at skipet vil forbli lykkelig, slik at ulykken (stormen) holdes tilbake. Men i motsatt fall, vil stormen komme og skipet vil bli et skip uten lykke (ulykke). Det er mulig Neptun vil rynke på nesen dersom det er en dårlig sjampanje som serveres, så her bør vel bare beste kvalitet benyttes?

Forfatteren har funnet frem til mange av fortidens store prosjekter, katastrofer og storulykker og beskrevet disse: pyramidebyggingene i Egypt, kanalbyggingene i Kina og ikke minst storbrannene i byene. Slavearbeidet, for eksempel i de greske sølvgruvene, var ofte umenneskelig med stor faregrad og høy dødelighet. I Middelhavet var det en omfattende skipsvirksomhet fra de tidligste tider. Seilskipene var følsomme overfor plutselig og harde vinder, for eksempel den beryktede nordenvinden – Boreas. Den herjet engang voldsomt med en persisk angrepsflåte og det sies at 300 skip forliste og 20 000 mann mistet livet.

Denne leser savner en omtale av det tidlige forsikringsvesenet. Mellom år 2000 og 750 før vår tidsregning hadde både det babylonske og hellenistiske samfunnet forsikringsystemer som en teknikk for å administrere de store risikoene forbundet med skipsfart.

Det tidlige lovverket blir omtalt (Hammurabi, Mosebøkene) og hvordan man straffet personer som forårsaket andres død ved uforsvarlig håndverk

eller husdyrhold. Her var det ofte øye for øye og tann for tann, og hensikten var jo å forebygge ulykker.

Fra middelalderen beskrives livet på landet, i byene og til sjøs, særlig i Danmark og i England. Grunnen til at vi har mye kunnskap fra England, henger sammen med at det omkring år 1200 ble opprettet en institusjon som kombinerte rettsmedisinske og domstolliknende funksjoner: «The office of the coroner». Denne institusjonen finnes fremdeles i engelsktalende land. Her skal man undersøke alle ikke naturlige dødsfall som er voldelige, plutselige eller skjedd under mistenkelige omstendigheter.

Fra Danmark, som er et land med mange øyer og fjorder, omtales reiser for sikre broer ble bygget. For eksempel forekom det mange ulykker ved Oddesund ved Limfjorden. Når folk kom beruset fra marked, trengte de på for å komme om bord med hester, kuer, sauer og kornsekker. Selv om fergemannen protesterte, ble båten lett overlesset. Enkelte ganger sank ferjen, og det hendte at alle om bord druknet.

Trafikken på landjorden var også farefull. Veien var dårlige, det hendte av vogner veltet og folk omkom. Det var på den tiden ingen skam å være beruset, tvert imot var det et tegn på av vedkommende var flink, sterk og hederlig. Det var ingen som kontrollerte promillen på veiene. Men man fikk etter hvert regler om høyrekjøring. I 1758 bestemte en københavnsk politiplakat at alle brygges, mølles, vognmenns og hyrekuskers vogner skulle ha nummer på begge sidene og kjøre på høyre side. Opprinnelsen til vår høyrekjøring i dag? Men hva er opprinnelsen til venstrekjøringen i England, Sverige og andre land? Henger det igjen fra hvordan ryttere steg på hesten?

Bokens siste kapittel omtaler industrialisering på 1800-tallet, hvor helt nye farer kom inn med maskinene, masseproduksjonen, barnarbeidet og den enorme fattigdommen. Da fikk man også bedre helsesstatistikk og kunne følge utviklingen av ulykkesdødeligheten. Det vokste også frem mer lovverk for å beskytte arbeidere og få sikrere transport til vanns og til lands.

Denne boken er en tankevekkende gjennomgang av hvordan menneskene til alle tider forsøker å verge seg mot synlige og usynlige farer. Denne leser ser frem til en utgave som går enda dypere inn i sammenhenger mellom risikoer og kultur.

Denne anmeldelsen kan bare omtale smakebiter av de mange eksemplene som forfatteren legger frem i denne boken, eksempler som skal belyse personskadeulykkes kulturhistorie. Det er en lang vei fra fortidens overtro, amuletter, bønner og ofre til modernitetens rasjonalitet og årsaksforståelse. Noen av oss vil imidlertid fremdeles skvette til av en svart katt over veien, eller dunke i bordet for å sikre at «lykken» vil fortsette. Det er iblant

en tilfeldighet at man ikke blir et ulykkesoffer. Det gjelder å unngå å være på feil sted til feil tid.

Steensbergs bok viser klart at nåtidens mennesker har skaffet seg mer oversikt over dagliglivets farer som truer oss og har mekanismer for å kontrollere dem enn i tidligere tider. Men det vokser jo frem andre farer som det ser ut til at vi ikke kontrollerer, som klimaendringer, kjernekraftverk, masseødeleggelsesvåpen og liknende. Det får bli opp til fremtiden å beskrive hvordan disse nye farene ble kontrollert eller løp løpsk.

*Johan Lund,
Institutt for helse og samfunn,
Universitetet i Oslo
johan.lund@medisin.uio.no*